

KÂVYÂMÂLÂ. 28.

THE
DÛTÂNGADA
OF
SUBHATA.

EDITED BY
MAHÂMAHOPÂDHYÂYA PANDIT DURGÂPRASÂDA
AND
KÂSÎNÂTH PANDURANG PARAB.

Second Revised Edition.

PRINTED AND PUBLISHED
BY
TUKÂRÂM JÂVAJÎ
PROPRIETOR OF JAVAJI DADAJI'S 'NIRNAYA-SAGARA' PRESS.
BOMBAY.

1900.

Price 2 Annas.

(Registered according to Act XXV of 1867)

(All rights reserved by the Publisher.)

श्रीमुभटकविप्रणीतं

दूताङ्गदम् ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितब्रजलालसूनुना महामहोपाध्याय-
पण्डितदुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना परबोपाह्व-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशिनाथशर्मणा च
संशोधितम् ।

द्वितीयं संस्करणम् ।

तच्च

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्नालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्गयित्वा
प्राकाशयं नीतम् ।

१९००

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा निर्णयसागरमुद्रायन्नालयाधिपते-
रेवाधिकारं ।)

मूल्यं २ आणकाः ।

काव्यमाला ।

मैहाकविश्रीमुभटकृतं

इताङ्गदम् ।

पायात्स वः कुमुदकुन्दमृणालगौरः
 शङ्खो हरेः करतलाम्बरपूर्णचन्द्रः ।
 नादेन यस्य सुरशानुविलासिनीनां
 काङ्घो भवन्ति शिथिला जघनस्थलीपु ॥ १ ॥

अपि च ।

शंभोः कोदण्डभङ्गादविदितविभवः शंकसूनोर्विनाशा-
 दज्ञातः सेतुबन्धादपि न परिचितः कैकसीनन्दनेन ।
 संवादादङ्गदस्वाप्यनधिगतगतिः कारणान्मर्त्यमूर्ते-
 भूयाङ्गत्यै जनाना जगति रघुपतेवैष्णवः कोऽपि भावः ॥ २ ॥

(नान्दन्ते)

सूत्रधारः—(परिकम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ।) प्रिये विलासवति, इत-
 स्तावत् ।

१. अय सुभटकविरत्र कुमारपालदेव वर्णयति. स च कुमारपाल १०८८ मितात्तिस्त-
 संवत्सरादारभ्य ११७२ मितसंवत्सरपर्यन्त गुर्जर (गुजरात) देश पाल्यामास. श्रेताम्बर-
 जैनोऽनेकग्रन्थकर्ता पण्डितवरः श्रीहेमाचार्योऽपि कुमारपालसमकालीन एव. (मुम्बई-
 मुद्रितसुभाषितावलीपुस्तकोपोद्घातस्य १३९ पृष्ठ विलोकनीयम्) हेमाचार्यकृत कुमार-
 पालचरित प्राकृतनिबद्ध प्रसिद्धमेव. ‘सुभटेन पदन्यासः स कोऽपि समितौ कृतः । ये-
 नाधुनापि धीराणा रोमाङ्गो नापचीयते ॥’ इति कीर्तिकौमुद्यां (१२४) खिस्तसंवत्सर-
 त्रयोदशशतकपूर्वभागसमुत्पन्नः सोमेश्वरदेवोऽपि सुभटकवि स्तौति. अस्मिन्द्वये न सर्वे
 श्लोकाः सुभटकृताः, किं तु भवभूतिराजशेखरादिकृता अपि श्लोका अत्र वर्तन्ते. परकी-
 यश्लोकग्रहण च कविरेव स्वय ग्रन्थान्ते स्वीकरोति ‘पायात्स वः—’ इत्यादि प्रथमश्लो-
 कस्योत्तरार्थं काव्यालंकारटीकाया (२१८) नष्टिसाधुनोद्बहुतः. २. वालिनः. ३. कैकसी
 रावणादीनां माता. ‘नैकषी’ इति पुस्तकान्तरपाठः.

काव्यमाला ।

(प्रविश्य

नटी—अज्जउत्त, इअहिं । आणवेदु अज्जो ज करणिज्जम् । (क)

सूत्रधारः—विश्वविश्वंभराभारसमुद्धरणादिवराहस्य निजभुजयुगलविदलितसकलवैरिवृन्दमुन्दरीनेत्रनीलोत्पलविगलितवहलबाष्पपूरपूवमानप्रतापराजहंसस्य महाराजाधिराजश्रीमत्रिभुवनपालदेवस्य परिषदाज्ञया प्रबन्धविशेषमहमुपक्रममाणोऽस्मि । भो भोः सामाजिकाः, शृणुत सावधानाः यद्य वसन्तोत्सवे देवेश्रीकुमारपालदेवस्य यात्रायां यैदवाक्यप्रमाणपारंगतेन महाकविना श्रीसुभटेन विनिर्मितं दूताङ्गदं नाम च्छायानाटकमभिनेतव्यम् ।

नटी—अज्जउत्त, जुत्तं ववसिदम् । (ख)

(नेपथ्ये)

तारापतौ वानरराजलक्ष्मीं निहत्य यो वालिनमानिनाय ।

तीर्णार्णवो दाशरथिः स देवः सुवेलशैलोपवेष्वरेलेत् ॥ ३ ॥

सूत्रधारः—आर्ये, प्रारब्धमेव कुशीलवैः । यैदमी रामानुचरवीराणां परस्परमालापाः श्रूयन्ते । तदेहि । आवामप्यनन्तरकरणीयाय सज्जीभवावः ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशतः सुवेलशैलशिलातलासीनौ रामलक्ष्मणौ । सुग्रीवादिकश्च विभवतः परिवारः ।)

रामः—(लक्ष्मण प्रति ।) वत्स लक्ष्मण,

(क) आर्यपुत्र, इयमस्मि । आज्ञापयत्वार्यो यत्करणीयम् ।

(ख) आर्यपुत्र, युक्तं व्यवसितम् ।

१. 'युगलार्गलाविदलित' इति पाठः. २. 'देव' इति पद पुस्तकान्तरे नास्ति. ३. 'पदवाक्यपारंगमेन' इति पाठः. ४. सुग्रीवे. ५. 'खेलेत्' इति पाठः. ६. 'नर्तकै.' इति पाठः. ७. 'इहैव रामानुचराणां परस्परालापा.' इति पाठः. ८. 'सुग्रीवादिपरिवारश्च' इति पाठः. ९. 'रामः—(लक्ष्मणमवलोक्य ।) तीर्णोऽर्णवः—' इति पाठः.

नीर्णोऽर्णवः कर्वा कृते व कंपीश्वरस्य
 सेनाभेदं ग्रटिति राक्षसराजयानी ।
 यत्पौरुषोचितमिहाव्य कृतं मया न-
 हैवस्य वश्यमपरं धनुषोऽथवास्य ॥ ४ ॥

लक्ष्मणः—आर्य, कातरजनमनोवलम्बिना दैवेन क्रिम् ।
 उद्योगिन पुरुषसिहमुपैति लक्ष्मी-
 दैवं हि दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
 दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या
 यद्वे कृते यदि न सिद्धति कोऽत्र दोषः ॥ ५ ॥

अपि च ।

यावल्लाटशिखरं श्रुकुर्टिन् याति
 यावन्न कार्मुकशिखामधिरोहति ज्या ।
 तावन्निशाचरपतेः पटिमानमेतु
 त्रैलोक्यमूलविभुजेषु भुजेषु दर्पः ॥ ६ ॥

तदादिश्यतामङ्गदाय दौत्यम् ।

रामः—(अङ्गद सबहुमानमौलोक्य ।) वत्स,
 पिता ते यद्वाली बलिनि दशकण्ठे कलितवा-
 न्नै तद्वक्तुं शक्ता वयमयमुदास्ते न पुलकः ।
 स ईव त्वं व्यावर्तयसि तनुजत्वेन पितृतां
 ततः कि वक्तव्यं तिलक्य निस्तृष्टार्थपदवीम् ॥ ७ ॥

अङ्गदः—(मौलिमण्डलमिलत्करयुगलेन प्रणम्य विज्ञापयति ।) देव,

किं प्राकारविहारतोरणवर्तीं लङ्कामिहैवानये
 किं वा सैन्यमहं द्रुतं रघुपतेस्तत्रैव संपादये ।

१. सुग्रीवस्येत्यर्थः. २. 'इहाङ्गरित मयाद्य' इति पाठः. ३. अर्यं श्लोकः पुस्तकान्तरे नास्ति. प्रसिद्धश्च हितोपदेशादिषु. ४. 'आलोक्य समादिशति ।) महावीर अङ्गद' इति पाठः. ५. 'न शक्तास्तद्वक्तुम्' इति पाठः. ६. 'एष' इति पाठः. ७. निस्तृष्टार्थो दूतविशेष इत्यर्थः. ८. अस्माच्छ्रौकादारव्याग्रिमाङ्गदोक्षिपर्यन्तं पुस्तकान्तरे नास्ति.

आकर्षं कुलपर्वतैरविरलैर्बधामि वा सागरं
देवादेशय किं करोमि सकलं दोर्दण्डसाध्यं मम ॥ ८ ॥

रामः—वत्स,

अज्ञानादथवाधिपत्यरभसादसत्परोक्षे हृता
सीतेयं प्रविसुच्यतामिति वचो गत्वा दशास्यं वद ।
नो चेष्टक्षणमुक्तमार्गणगणच्छेदोच्छलच्छोणित-
च्छत्रच्छन्नदिगन्तमन्तकपुरं पुत्रैर्वृतो यास्यसि ॥ ९ ॥

अङ्गदः—देव,

संधौ वा विग्रहे वापि मयि दूते दशाननी ।
अक्षता मा क्षता वापि क्षितिपीठे लुठिष्यति ॥ १० ॥
रामः—साधु भो वालिनन्दन, साधु । (इति पृष्ठे हस्त दत्त्वा विसर्जति ।)
(अङ्गद प्रणम्य निष्कान्तः ।)

सुग्रीवः—(लङ्घाशैलशिखरमालोक्य ।) देव, पश्य पश्य ।

सावज्ञमिव संपश्यन्कपिवीरवस्थिनीम् ।
निजांसे दशकण्ठोऽयं दत्ते मत्तेभवहृशम् ॥ ११ ॥
तदागच्छत । वयमपि सुवेलशैलवनतिलकितानि जलनिधेस्तटानि
पश्यामः ।

(इति निष्कान्ताः ।)

(ततः प्रविशति रावणो मन्दोदरी विभीषणादिकश्च परिवारः ।)

रावणः—(विभीषणं प्रति ।) वत्स विभीषण,

ऐते ते मम वाहवः सुरपतेर्दैर्दण्डकण्ठहराः
सोऽहं सर्वजगत्पराभवकरो लङ्घेश्वरो रावणः ।

१. 'रामः प्राह' इति पाठः.
२. अय श्लोक क्षेमेन्द्रेण सुवृत्ततिल्के भवभूतिनामो-दाहतः.
३. तत्र च द्वितीयचरणे 'सीतेय प्रविसुच्यतां शठ मरुत्पुत्रस्य हस्तेऽधुना' इति पाठोऽस्ति.
४. 'साधु अङ्गद, साधु वालिनन्दन' इति पाठः.
५. 'विसर्जयति' इति पाठः.

सेतोर्वन्धमिमं शृणोमि कायेभिः पश्यामि लङ्का वृतां
जीवद्वित्तु न हृयते किमथवा किं वा नहि श्रूयते ॥ १२ ॥

अपि च ।

जम्भारातीभकुम्भस्थलदलनपटुश्चन्द्रहासाभिधानः
खंजः किं तापसस्य श्रवणविषयतां न प्रयातो मदीयः ।
यन्नासौ मेघनादप्रभृतिभटशैव्यवृतां वेत्ति लङ्कां
तन्नूनं सत्यमेतत्प्रचलति हि मतिः प्राप्तकालस्य जन्तोः ॥ १३ ॥
यदाखण्डलदपेन्दुराहवो वाहवो मम ।
द्वुहन्ति तापसेभ्योऽपि तदरिष्टमहो महत् ॥ १४ ॥

मन्दोदरी—(खगतम् ।)

तं ज्ञेव अज्ज वि गले गरलं गव्वस्स वरिसए एस ।
जगन्ति जेण रक्खसकुलम्मि सोअङ्कुरकुडप्पा ॥ १५ ॥
(प्रकाशम् ।) णाह, पेक्ख पेक्ख । अच्चरिअं अच्चरिअम् ।
विलसिदसरोसवानरवरुहिणीकलअलस्स कलोला ।
इह तुह विलासवासम्मि वीर विरअन्ति पडिसदम् ॥ १६ ॥ (क)
रावणः—(सावज्ञम् ।) देवि प्रङ्कृतिप्रियवादिनि, अलमलमनया मैक्ट-
कीटकोलाहलविभीषिक्या । किमप्यपरं वक्तुकामासि ।
मन्दोदरी—
अज्ज वि ण कोवि दोसो रहुपहुणो देव देहि वैदेहीम् ।
मन्दोदरीअ मण्डणमखण्डभावं समब्मेदु ॥ १७ ॥ (ख)

(क) तमेवाद्यापि गले गरलं गर्वस्य वर्षत्येषः ।
जाग्रति येन राक्षसकुले शोकाङ्कुरुम्लाः ॥
नाथ, बेक्षस्व प्रेक्षस्व । आश्वर्यमाश्वर्यम् ।
विलसन्सरोषवानरवरुथिनीकलकलस्य कलोलाः ।
इह तव विलासवासे वीर विरचयन्ति प्रतिशब्दम् ॥
(ख) अद्यापि न कोऽपि दोषो रघुप्रभोर्देव देहि वैदेहीम् ।
मन्दोदर्या मण्डनमखण्डभावं समभ्येतु ॥

१ 'प्रकृति' इति पुस्तकान्तरे नास्ति. २. 'कटककोलाहलविभीषिया' इति पाठः.

रावणः—(सकोपहासम् ।) देवी,
 एकं तावदकृत्यमेतदतुलं यन्मैथिलीयं हता
 द्वैतीयीकमिदं विमृश्य यदसौ तस्मै तदा नार्पिता ।
 तार्तीयीकमिदं तु यत्कपिभट्टैर्बद्धैऽद्य वारां निधौ
 संधानं दशकंधरो रचयति ध्मानन्दिनीमर्पयन् ॥ १८ ॥

तदवतंसयतु न्वती विलासगृहम् । (इति मन्दोदरी धाष्प विस्तजन्ती निष्क्रान्ता ।)

रावणः—(विभीषण प्रति ।) वत्स विभीषण, तवापि किमपि वक्तव्यमस्ति ।

विभीषणः—देव लङ्केश्वर, विचारय नयचक्षुषा ।

मनुष्यौ न मनुष्यौ तौ वानरास्ते न वानराः ।

व्याजेन किमपि च्छन्नं देव दुर्दैवमेव ते ॥ १९ ॥

तदियं मुच्यतां राक्षसकुलकालरात्रिज्ञनकी ।

रावणः—(सरोष खङ्गमादाय ।) आः पाप प्रतिपक्षपक्षपातिन् कुलाङ्गार
 दुराचार, एष ते चन्द्रहासेन शिरः पातयामि । (इति संरभते ।)

(विभीषणश्च सभयमपसरति ।)

माल्यवान्—(अन्तराले भवन् ।) देव लङ्केश्वर, विचारय नयचक्षुषा
 किमहितमभिहितं कुमारविभीषणेन ।

रावणः—भोः, त्वमपीहशः संपन्नः ।

(माल्यवान्सभय तूष्णीमास्ते ।)

रावणः—(विभीषण प्रति ।) अरे बान्धवापसद्, परिहर मे राजधानीम् ।
 तमेव च वनेचरमनुप्रविश्य प्रकाशय नीतिनैपुण्यम् । न पुनः कथाशेषं
 करिष्यामि ।

विभीषणः—न भाव्यमन्यथा भवति । (इति वदनिष्क्रान्तः ।)

(ततः प्रविशति प्रहस्ताभिधः प्रतीहारः ।)

प्रहस्तः—देव, रामस्य दूतोऽहमिति ब्रुवाणः कोऽपि शाखामृगो
 द्वारमध्यास्ते ।

रावणः—(सावज्ञम् ।) प्रवेशय त्रावत् ।

१. 'बान्धवाभास' इति पाठः.

(ततः प्रविशति प्रहस्तेन सहाह्नदः ।)

अङ्गदः—(रावणमवलोक्य स्वरूपम् ।)

स एष जगदास्कन्दकौतुकी दशकंधरः ।

गन्मौलिकमल्लरामे रामः क्षेसा शिलीमुखान् ॥ २० ॥

(प्रकाशम् ।)

रे राक्षसाः कथयत क स रावणाख्यो

रत्नं रवीन्दुकुलयोरपहत्य नष्टः ।

त्रैलोक्यदीपनकराखशिखाकराले

यो रामनामदहने भविता पतङ्गः ॥ २१ ॥

(वहवो राक्षसा रावणरूप विन्नति ।)

अङ्गदः—

रे रे रावण रावणाः कति वहनेतान्वयं शुश्रुमः

प्रागेकं किल कार्तवीर्यनृपतेदोर्दिण्डपिण्डीकृतम् ।

एकं नर्तनदापितान्नकवलं दैत्येन्द्रदासीजनै-

रेकं वक्तुमपि त्रपामह इति त्वं तेषु कोऽन्योऽथवा ॥ २२ ॥

रावणः—(बहुरूपाणि सहस्र सहेलम् ।) भो भोः शाखामृग, कस्त्वं कस्यासि दूतः ।

अङ्गदः—

पितर्युपरते यस्तु नोद्धरेत्पैतृकर्णि धुराम् ।

तेन नैवोपदेष्टव्याः स्वस्य वंशस्य पूर्वजाः ॥ २३ ॥

तथापि भवतु ।

रक्षोदुर्भिक्षमाधातुमवतीर्णोऽस्ति यः क्षितौ ।

तस्य रामस्य दूतोऽहं सुतस्तस्य च वालिनः ॥ २४ ॥

अपि च ।

तस्य रामस्य दूतोऽहं येन मे जनको हतः ।

वालिनस्तस्य पुत्रोऽहं यद्वीर्यानुभवस्तुव ॥ २५ ॥

१. 'सदने' इति पाठः.

रावणः—(अङ्गद प्रति ।)

रामः किं कुरुते

अङ्गदः— न किंचित्

रावणः— अपि च प्राप्तः पयोधेस्तर्ट

कस्मात्साप्रतम्

अङ्गदः— एवमेव हि

रावणः— ततो बद्धः किमम्भोनिधिः ।

अङ्गदः—

क्रीडाभिः

रावणः— किमसौ न वेत्ति पुरतो लङ्केश्वरो वर्तते

अङ्गदः—

जानात्येव विभीषणोऽस्य निकटे लङ्कापदे स्थापितः ॥ २६ ॥

रावणः—(सारङ्गम् ।) रामस्याधुना कीदृशी चर्या ।

अङ्गदः—

अङ्गे कृत्वोत्तमाङ्गं पुंवगबलपते: पादमैक्षस्य हन्तुः

कृत्वोत्सङ्गे सर्लीलं त्वचि कनकमृगस्याङ्गमाधाय शेषम् ।

वाणं रक्षः कुलम् प्रगुणितमनुजेनादरातीक्षणमक्षणः

कोणेनोद्वीक्षमाणस्त्वदनुजवचने दत्तकर्णोऽयमास्ते ॥ २७ ॥

(रावणस्त्रावज्ञा नाट्यन्, प्रहस्तस्य कर्णे एवमेव कथयति ।)

प्रहस्तः—यदादिशति देवः । (इति निष्कान्तः ।)

(ततः प्रविशति प्रहस्तेन सह मायामैथिली ।)

मैथिली—जअदु जअदु अज्जउत्तः । (क) (इत्यभिदधाना रावणोत्सङ्ग-
मारोहति ।)

रावणः—(स्वगतम् ।) साधु भो मायामपि साधु, जानासि दशकण्ठ-
माराधयितुम् ।

(क) जयतु जयत्वार्यपुत्रः ।

१. 'रामः कि कुरुते' इत्यादिरङ्गदरावणयोरुचिप्रयुक्तिरूपः श्लोकः. २. सुप्रीवस्य.
३. हनूमतः.

अङ्गदः—(सविषादमात्मगतम्) अपि नाम जनिकी परायाङ्गनाच-
रितमाचरेत् । भवतु । विलोकयामि तावत् ।

रावणः—देवि विदेहनन्दिनि, प्रतिबोध्यतां रामप्रहितोऽयं शाखामृगः ।

मायामैथिली—(अङ्गद सबहुमानमवलोक्य ।) वत्स अङ्गद, मह वयणे-
हि पडिवीधेहि राहवम्—

इम्मवर कीस शिज्जासि राहव तं वज णिअं णअरम् ।

दिण्णाहं णिजहिअए सक्खीकिय मयणमेअस्स ॥ २८ ॥

अवि अ ।

मयि रावणङ्गपङ्गजविलासहंसीइँ अज्ज रहुणाहो ।

सक्खसभटेहि भञ्जिदभरतं भूसेदु णिजरज्जम् ॥ २९ ॥ (क)

अङ्गदः—(कणौ पिधाय ।) न खलु भवती जानकी । यतः ।

अश्रुतपूर्वाविनया पर्याप्तालंकृता च शीलेन ।

सा राघवस्य पली पुनाति भुवनानि गङ्गेव ॥ ३० ॥

(ततः प्रविश्य पटाक्षेपेण)

राक्षसी—

श्रुत्वा रघुपतेः किंचिदनिष्टं देवै मैथिली ।

विधातुं सर्वदुःखान्तं लतापाशेन वाञ्छति ॥ ३१ ॥

रावणः—(सखेदम् ।) आः, किमेवमभिहितमनवसरे । राक्षसाः, रक्षत
रक्षत जानकीम् । (इति मायामैथिली विसर्जयति ।)

अङ्गदः—(सहर्षम् ।) परमार्थमैथिलीमयेन तेजसा तिरस्कृतं मायामैथि-
लीमयमन्धकारम् ।

(क) वत्स अङ्गद, मद्वचनैः प्रतिबोधय राघवम्—

एषामुपरि कस्मात्खद्यसे राघव तं ब्रज निजं नगरम् ।

दत्ताहं निजहृदयेन साक्षीकृत्य मदनमेतस्य ॥

अपि च ।

मयि रावणङ्गपङ्गजविलासहंस्यामद्य रघुनाथः ।

राक्षसभटैर्भञ्जितभरतं भूषयतु निजस्तज्यम् ॥

१. 'मैथिली खयम्' इति पाठः.

रावणः—भो वलीमुख, किमपि वक्तुकामः ।

अङ्गदः—

न दोषः स्वल्पोऽपि प्रभवति तवाकृत्यकरणा-
दपि क्रव्यादानां भवति परमं मण्डनमिव ।

अतः क्रव्यादेश त्वयि न परदारापहरणा-
दन्तैचित्यं किंचित्तदपि विषमाः क्षत्रियरूषः ॥ ३२ ॥

रावणः—(सक्रोधम् ।) आः पाप दुर्मुख, मौख्यदर्शनेन राघवमर्घयसि
न पुनर्निदर्शनेन ।

अङ्गदः—किमपरमुदाहरणं विलोकय ।

समं प्रतिज्ञया येन तीर्त्वा दुस्तरमर्णवम् ।

वनद्रुमाः सुवेलस्य भज्यन्ते त्वद्गुजा इव ॥ ३३ ॥

रावणः—अरे विचारमूढ,

पारावतैः किमयमन्बुनिधिर्न तीर्णः

क्रान्ताः कथं न कपिभिः क च नाम शैलाः ।

तद्वेद्मि दोर्बलमसौ यदि शौर्यरेखा-

माविष्करोति करवालकषोपलेऽद्य ॥ ३४ ॥

अपि च रे, रावणं न जानासि ।

आस्कन्धावधि कण्ठपीठविपिने प्राकचन्द्रहासासिना

छेत्तुं प्रकमिते मयैव ज्ञटिति त्रुट्यच्छिरासंततौ ।

अस्मेरं गलिताश्रु गद्ददपदं भुम्नं च यद्येष्वभू-

द्वक्रेष्वेकमपि स्वयं स भगवांस्तन्मे प्रमाणं शिवः ॥ ३५ ॥

अङ्गदः—

किं राघवस्य दशकंधरचन्द्रहास-

वंशेऽभवन्मुवनभीतिभिदः शरास्ते ।

द्वनानि यैस्तर्व शिरांसि पुनः प्ररोह-

मेष्यन्ति मूढ नहि धूर्जटिर्पर्वणीव ॥ ३६ ॥

रावणः—(सक्रोध चन्द्रहासमादाय ।) रे अपसरापसर मेऽग्रतः, न पुनः
कथाशेषं करिष्यामि ।

अङ्गदः—(गन्तुमिच्छन् ।)

रे नकंचरराज मुच्च सहस्रा देवीमिमां मैथिर्ली
मिथ्या कि निजपौरुषस्य नटनप्रागलभ्यमभ्यस्युसि ।
एतां पश्यसि किं न किनरगणैरुद्गीतदोर्विक्रमां
सेनां वानरभर्तुरुद्धटमुजस्तम्भाग्रभीमां पुरः ॥ ३७ ॥

अपि च ।

शिरोभिर्मां देवीः शिव इव न ते दास्यति पुनः
प्रबन्धं पश्याव्वधेः सरस इव कैलाससुभट ।
हितं तु त्वां ब्रूमो मम जनकदोर्दण्डविजये
चलत्कीर्तिस्तम्भ त्यज कमलबन्धोः कुलवधूम् ॥ ३८ ॥

कि च ।

आदौ येन सुवाहुमुख्यपिशिताहारैः समं ताडका
नीता नाशमतश्च भग्नवदनश्रीस्ते स्वसाकारि च ।
हत्वा येन वने भवद्धटवद्वद्वोऽस्तुविश्च क्षणा-
त्कर्ता त्वन्निधनस्य सैष समरे आन्तिस्तवाद्यापि का ॥ ३९ ॥

अपि च ।

रे रे राक्षस मा सा शंकरवरभ्रान्त्या विभाङ्गीर्तयं
रुष्टो मूढ तदैव यन्मतिरभूत्सीतापहारे हरः ।
नो चेदिष्टकपालमण्डनभृताप्याखण्ड्य मुण्डावलीं
भक्त्या ढौकितमीश्वरेण किम्हो प्रत्यर्पितं प्राभृतम् ॥ ४० ॥

अपि च । जानीमहे महेश्वरपरिचरणप्रसङ्गपरमार्थमपि भवतः । मिथ्या-
मिमानिन्,

आः पौलस्त्य किमेवमुत्पुलकितः स्वसै मुहुः श्लाघसे
यत्तोषं गमितः स्वमौलिकमलैर्बालैत्कूमौलिर्मया ।

प्राचीनं हि विरञ्चिपञ्चमशिरश्छेदापवादं स्मर-
न्देवोऽदत्त वरं तवापि कृपया कायत्रतं कुर्वतः ॥ ४१ ॥
शृणु रे दशवदन, वदनविवरविनिर्गतवाग्निभीषिकया न विभीमो वयम् ।
(इत्यभिधाय निष्क्रान्तोऽङ्गदः ।)

(नैपथ्ये ।)

त्वेयि त्रिभुवनाधीशे हन्ति वानरवाहिनी ।
सज्जो भव महावीर वीरत्वं क गतं तव ॥ ४२ ॥

रावणः—(सौत्सुवयम् ।) अये, अस्मदनुजीविनो वध्यमाना भृशं बु-
म्बायन्ते ।

(ततः प्रविशन्ति विक्षताङ्गा निशाचरभट्टाः ।)

निशाचराः—

वानरैर्यदि वध्याः स्मस्त्वयि नाथेऽप्यसांप्रतम् ।
त्वमपि प्राणिते बुद्धिं शाश्वतीं मा कृथा वृथा ॥ ४३ ॥

रावणः—(सकोपं प्रहस्त त्वरितमाहूय ।)

संनह्यतां सपदि राक्षसवीरसेना
के नाम रामहतकस्य वनौकसोऽमी ।
जागर्ति यन्मम भुजे ननु चन्द्रहासः
इयामीकृतामरवधूमुखचन्द्रहासः ॥ ४४ ॥

(पुनर्विकट परिक्रमन् ।) अरावणमरामं वा जगद्य भविष्यति । (इति वद-
निष्क्रान्तः ।)

(ततः प्रविशतो हेमाङ्गदचित्राङ्गदौ गगनवीथीसंचारिणौ गन्धवौ ।)

हेमाङ्गदः—सखे चित्राङ्गद,
दिव्यास्त्रैर्भूर्भुवःस्वस्त्रितयडमरकोङ्गामरैर्योधयित्वा
लूनोत्क्षसैः शिरोभिर्दशभिरधिनभो दर्शतैकादशार्कः ।
काकुत्थेनावकीर्णो निङ्गविशिखशिखायोगपीठोपहूतो
ब्रह्मास्त्रेणाधिशेते रजनिचरपतेर्वर्णशश्यां कवन्धः ॥ ४९ ॥

चित्राङ्गदः—सखे, अनया गगनवीथ्या वहोः कालात्संचरावहे
निर्भयमेवम् ।

(नेपथ्ये कलक्कलः ।)

यद्वक्त्राणां दशानामिव दश ककुभः शासितुं स्त्रैष्टिरासी-

द्विशत्यायश्च दोभिर्दशगुणितमिव प्राप्तवान्वीर्यवर्षम् ।

लङ्केन्द्रः संजितेन्द्रः संमरभुवि जवाज्जानकीवल्लभेन

ज्योतिर्दीपैः क्षुरप्रैः स खलु विरचितो निर्विवन्धः कवन्धः ॥ ४६ ॥

चारणः—शृणु हेमाङ्गद, चित्राङ्गद, चित्रमिवावलोकय ।

हेलास्वण्डितचण्डहेमहरिणैर्वाणैः कुलं रक्षसां

शेषीभूतपिभीषणं गुणनिधौ कृत्वापि रामे स्थिते ।

प्रत्युज्जीवितशङ्कया यमजितो लङ्कापतेः कातरै-

नो मुक्ताः कुसुमसज्जो न च सुरैरास्फालितो दुन्दुभिः ॥ ४७ ॥

चित्राङ्गदः—(सचमत्कार हेमाङ्गद प्रति ।) सखे हेमाङ्गद, ईद्वगेवाङ्गुत-
रसैकभाजनं भवानीपतिभक्तिभासुरः प्रवलप्रतापभरप्रणमितसकलसुरासुरो
वीरवीरोत्तंसः खल्वयं नक्तंचरचक्रवर्ती । यः किल पुरा पुरारिपरिचर्या-
वसरे

विभ्राणं दशवक्त्रतां क्रममिलत्पञ्चाननीपूजया

यः सर्वं स्वमिव स्वमीश्वरमिति ज्ञात्वा सुखैः पञ्चभिः ।

शंभोरेव शिरःसु तं निजकरं व्यापारयन्वारितः

पार्वत्याः कथमप्यहो न स दशश्रीवो गिरां गोचरः ॥ ४८ ॥

(कर्मप्रावल्यमीक्षमाणः । सखेदम् ।) सखे हेमाङ्गद, पश्य पश्य ।

इह खलु विषमः पुरातनानां भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ।

हरशिरसि शिरांसि यानि रेजुः शिव शिव तानि लुठन्ति गृध्रादैः ॥ ४९ ॥

हेमाङ्गदः—सखे, नातिचित्रमेतत् । ‘यतो धर्मस्ततो जयः’ इत्ययं सत्य
एव शास्त्रप्रवादः । अतोऽस्मिन्नर्थे शरीरादिभिः पुण्यापुण्यकारिणामायति-
र्दर्शिता । अत्र रावण एवोदाहरणमापधते । तथाहे ।

वपुर्मुख्यं वित्तं व्ययितमिह धर्मार्थमवनौ
खलु स्फारिभूतं वलति निपरीतं नहि पुनः ।
वलि कुर्वन्नर्शंभोः पलभुजपतिः सत्रिभुवनां
गिरःश्रेणी लेभे ननु विगमयन्नुत्पलकृते ॥ ९० ॥

(नेपथ्ये ।)

वाणैलाञ्जितकेतुयष्टिशिखरो मूर्छन्निमत्सारथि-
र्मासास्वादनलुव्धगृधविहगश्रेणीभिरासेवितः ।
रक्षोनाथकवन्धगाढपतनक्षुण्णाक्षदण्डो हयै-
हेषित्वा स्मृतमन्दुरास्थितिहृतैर्लङ्कां रथो नीयते ॥ ९१ ॥

(पुनर्नेपथ्ये ।)

सर्वा गीर्वाणवध्वो ब्रजत निजगृहान्वद्वमाधोरण द्रा-
क्ष्यर्गेभस्तम्भमालानय सुरकरिणं यामिका यात देवाः ।
भूयो दिव्यद्रुमाणां भवतु ननु वने नन्दने संनिवेशो
द्वारि क्षितं यदैन्द्रे दशवदनशिरः किंकरैरङ्गितस्य(१) ॥ ९२ ॥

अपि च ।

रणरसिकसुरस्त्रीमुक्तमन्दारदामा
स्वयमयमवतीर्णे लक्ष्मणन्यस्तहस्तः ।
विरचितजयशब्दो बन्दिभिः स्यन्दनाङ्का-
दिनकरकुललक्ष्मीवल्लभो रामभद्रः ॥ ९३ ॥

रामः—(पुष्पकाधिरूढोऽयोव्यामागच्छन्सीता प्रति लङ्कारणभूमि दर्शयन् ।)

अत्रासीत्फणिपाशबन्धनविधिः शक्त्या भवदेवरे
गाढं वक्षसि ताडिते हनुमता द्रोणाद्रिरत्राहृतः ।
दिव्यैरिन्द्रजिदत्र लक्ष्मणशरैर्लोकान्तरं लम्भितः
केनाप्यत्र मृगाक्षि राक्षसपते कृत्ता च कण्ठाटवी ॥ ९४ ॥

इति नवरसगीर्भिर्जनकीं प्रीणयन्वः
पुलकितललिताङ्गः पैतृकं प्राप्य धाम ।

सुखयतु कुलराज्यं पालयन्तुक्षेपौरः

प्रकटिनवहुभद्रः सर्वदा रामभद्रः ॥ १९ ॥

स्वनिर्भितं किचन गद्यपद्यवन्धं कियत्प्राक्तनमत्कवीन्द्रः ।

योक्तुं गृहीत्वा प्रविरच्यते स्म रसात्वमेतत्सुभटेन नात्वम् ॥ १९ ॥

इति सुभटकावप्रणीत दूताङ्गद नाम च्छायानाटक समाप्तम् ।

समाप्तोऽयं ग्रन्थः ।

दूताङ्गदस्थश्लोकानां सूची ।

पृ०	श्लो०	पृ०	श्लो०
अङ्गे कृत्वोत्तमाद्दं पूर्वगवलप	८ । २७	बाणैर्लाङ्गित्तकेतुयष्टिशिखरो	१४ । ५१
अज्ज वि ण कोवि दोसो ..	५ । १७	विभ्राण दशवक्ता क्रमसिल...	१३ । ४८
अज्ञानादथवाधि न्यरभसा ...	४ । ९	मनुष्यौ न मनुष्यौ तौ ..	६ । १९
अत्रासीत्कणिपाशर्वन्धनविधि	१४ । ५४	मयि रावणङ्गपङ्गजविलासह ...	६ । २९
अद्युतपूर्वाविनया पर्यासाल ..	६ । ३०	यदाखण्डलदेपेन्दुराहवो ...	५ । १४
आः पौलस्य किमेवमुत्पुलकि	११ । ४१	यद्वक्ताणां दशानामिव दश ..	१३ । ४६
आदौ येन सुवाहुमुख्यपिशि...	११ । ३९	यावल्लाटशिखरं शुकुटि ...	३ । ६
आस्कन्धवावधि कण्ठपीठविपिने	१० । ३५	रक्षोदुभिक्षमाधातुमवतीर्णे ..	७ । २४
इति नवरसगीर्भिर्जनकीं प्री	१४ । ५५	रणरसिक्षुरत्त्वीमुक्तमन्दार ..	१४ । ५३
इम्मवर किस खिज्जसि राह..	९ । २८	राम. कि कुरुते	८ । २६
इह खलुविषमः पुरातनानां भव	१३ । ४९	रे नक्तचरराज मुञ्च सहसा	११ । ३७
उद्योगिनं पुरुषसिहमुपैति ..	३ । ५	रे राक्षसाः कथयत क स ..	७ । २१
एक तावदकृत्यमेतदतुल ..	६ । १८	रे रे राक्षस मा स्म शक्रवर	११ । ४०
एते ते मम बाहवं सुरपते ...	४ । १२	रे रे रावण रावणा. कति बहू	७ । २२
कि राघवस्य दशकवरचन्द्र ...	१० । ३६	वपुर्मुख्य वित्तं व्ययितमिह ...	१४ । ५०
कि ग्राकारविहारतोरणवतीं...	३ ।	वानरैर्यदि वध्याः स्मस्त्वयि	१२ । ४३
जम्भारातीभकुम्भस्थलदलन	५ । १३	विलसिदसरोसवानरवर्णहिणी	५ । १६
तं ज्ञेव अज्ज वि गले गरल	५ । १५	शभो. कोदण्डभङ्गादवि	१ । २
तस्य रामस्य दूतोऽहं येन ...	७ । २५	शिरोभिर्मा देवी. शिव इव न	११ । ३८
तारापतौ वानरराजलक्ष्मीं ...	२	श्रुत्वा रघुपतेः किञ्चिदनिष्टं ...	९ । ३१
तीर्णेऽर्णवः कवलितेव ..	३	स एष जगदास्कन्दकौतुकी...	७ । २०
त्वयि त्रिमुवनाधीशो हन्ति ...	१२ । ४२	संधो वा विग्रहे वापि मयि..	४ । १०
स्वल्पितयडमर	१२ । ४५	संनन्द्यतां सपदि राक्षसवीर ...	१२ । ४४
न दोषः स्वल्पोऽपि प्रभवति	१० । ३२	समं प्रतिज्ञया येन तीर्त्वा ..	१० । ३३
पायात्स वः कुमुदकुन्द ..	१ । १	सर्वा गीर्वाणवध्वो ब्रजत निजगृ	१४ । ५२
पारावतैः किमयमम्बु ..	१० । ३४	स्नावज्ञमिव संपश्यन्कपिवीर..	४ । ११
पितर्युपरते यस्तु नोद्वहे ...	७ । २३	स्वनिर्मित किञ्चन गद्यपद्यबन्धं	१५ । ५६
पिता ते यद्वाली वलिनि ..	३ । ७	तचण्डहेमहरिणैर्बा	१३ । ४७